

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

ГАЛЮК РОМАН ГРИГОРОВИЧ

УДК 340.136 (477)

**СИСТЕМАТИЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО ПРАВА:
ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ**

Спеціальність 12.00.01 – теорія та історія держави і права;
історія політичних і правових учень

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Харків – 2015

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Одеському національному університеті імені І.І. Мечникова.

Науковий керівник: доктор філософських наук, кандидат юридичних наук, професор
ПЛАВИЧ Володимир Петрович,
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, завідувач кафедри загальноправових дисциплін та міжнародного права

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
ГІДА Євген Олександрович,
ПАТ «Вищий навчальний заклад «Національна академія управління»,
завідувач кафедри теорії та історії держави і права

кандидат юридичних наук
ТОПОЛЕВСЬКИЙ Руслан Богданович,
Львівський державний університет внутрішніх справ, доцент кафедри теорії та історії держави і права

Захист відбудеться «05» лютого 2016 року о 12.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.700.02 у Харківському національному університеті внутрішніх справ за адресою: 61080, м. Харків, проспект Льва Ландау, 27.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Харківського національного університету внутрішніх справ за адресою: 61080, м. Харків, проспект Льва Ландау, 27.

Автореферат розісланий «29» грудня 2015 року.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

М.Ю. Бурдін

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. На сучасному етапі розбудови в Україні правової держави у всіх сферах громадського життя виникають нові та розвиваються вже існуючі суспільні відносини. Ці процеси супроводжуються розвитком національної системи права і системи законодавства, підвищенням ролі права як специфічного соціального регулятора.

Необхідність у правовому урегулюванні життя суспільства обумовлює динамізм правотворчості. Що, у свою чергу, пояснює необхідність дослідження процесів систематизації правових явищ.

Розробка науково обгрунтованої концепції систематизації права та ефективна її реалізація має велике теоретичне і практичне значення. Систематизація дозволяє глибше розкрити зв'язок права з процесами розвитку суспільства, встановити можливості права впливати на процес державотворення та формування громадянського суспільства в нашій державі. Крім того, вона сприяє вибору найоптимальніших форм і методів правового регулювання суспільних відносин.

Дослідження систематизації права України є актуальним в контексті зміни парадигми праворозуміння, пов'язаної з прагненням реального втілення в життя принципу верховенства права. Саме в цьому аспекті систематизація права не була предметом наукових досліджень у вітчизняній юридичній науці. А відтак існує потреба вивчення на теоретичному рівні видів систематизації українського права, подальшого осмислення напрямів їх зовнішнього прояву у національному законодавстві як єдиної цілісної, внутрішньо і зовнішньо узгодженої, системи.

Теоретичною основою дослідження стали наукові напрацювання вітчизняних і зарубіжних учених із теорії держави і права й інших галузей правової науки, які досліджують системні явища.

У вітчизняній юридичній літературі визначена проблема не залишилася поза увагою науковців. Окремі аспекти проблеми систематизації права України досліджували: О. М. Бандурка, С. В. Бобровник, Є. О. Гіда, А. І. Граціанов, А. П. Засць, М. І. Козюбра, А. М. Колодій, О. Л. Копиленко, О. С. Лисенкова, О. Г. Мурашин, Є. В. Назаренко, Ю. М. Оборотов, Н. М. Оніщенко, В. Ф. Опришко, П. М. Рабінович, О. М. Руднєва, О. Ф. Скакун, Р. Б. Тополевський, М. В. Цвік, Ю. С. Шемшученко, М. М. Яцишин та інші.

Питанням теорії системних явищ у праві, які органічно пов'язані з теорією системи права, присвячені праці таких зарубіжних дослідників як: С. С. Алексєєва, М. Й. Байтіна, В. М. Баранова, С. М. Братуся, О. М. Вітченка, Д. А. Керімова, А. В. Міцкевича, А. С. Піголкіна, С. В. Полєніної, В. М. Сєнукова, В. Д. Сорокіна та ін.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до програми Міністерства освіти і науки України «Актуальні проблеми розбудови демократичної, соціальної, правової держави відповідно до положень Конституції України», планів наукових досліджень Одеського національного університету імені І.І. Мечникова «Особливості і тенденції розвитку правотворчості в умовах трансформації суспільства» (державний реєстраційний номер 0113U003317) на 2013–2018 рр.

Мета і задачі дисертаційного дослідження. Мета дисертаційного дослідження полягає у висвітленні й осмисленні теоретичних аспектів систематизації права України на основі комплексного аналізу складових елементів системи права та видів систематизації.

Для досягнення поставленої мети необхідно послідовно вирішити такі завдання:

- визначити роль системного підходу в процесі дослідження систематизації українського права;
- уточнити поняття систематизації українського права та проаналізувати її вплив на системні властивості права;
- встановити умови збереження стійкості системи права в процесі сучасної трансформації права;
- охарактеризувати проблеми управління системою права в сучасних умовах;
- з'ясувати співвідношення таких правових явищ як систематизація системи права і систематизація системи законодавства;
- визначити особливості традиційних і новаційних підходів до систематизації українського права;
- висвітлити особливості поділу права на приватне і публічне;
- окреслити особливості сучасної моделі підсистем матеріального права і процесуального права.

Об'єктом дослідження є сучасна правова реальність і її вплив на систематизацію права.

Предметом дослідження є систематизація українського права, її поняття та види.

Методи дослідження. Необхідність досягнення мети дослідження й розв'язання поставлених завдань обумовило використання як базового діалектичного методу пізнання, а також інших загальнонаукових і спеціальних методів дослідження.

Діалектичний підхід дозволив розглянути систематизацію права як динамічне явище, що перебуває у рухливому взаємозв'язку з економічними, політичними, соціокультурними процесами суспільства.

За допомогою принципу єдності логічного та історичного проаналізовано історичні умови й закономірності розвитку системних процесів у праві (підрозділ 1.1). Застосування системно-структурного методу сприяло встановленню складових системи права, структурно-функціональних зв'язків між її елементами; а також визначенню основних умов збереження стійкості системи права в процесі сучасної трансформації права, принципів управління системою права в сучасних умовах (підрозділи 2.1, 2.2). Використання структурно-функціонального методу дозволило встановити особливості структури системи права України (підрозділи 3.1, 3.2, 3.3). Юридіко-технічний (формально-догматичний) метод ужито при формулюванні понятійно-категоріального апарату дослідження (підрозділи 1.2, 3.2). Порівняльно-правовий, компаративний методи використовувалися для виявлення особливостей упорядкування системи права у порівнянні з системою законодавства (підрозділ 2.3). Метод класифікації застосовувався для виокремлення окремих видів галузей права залежно від визначених критеріїв (підрозділ 3.1).

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дисертаційна робота є першим у вітчизняній юридичній науці дисертаційним дослідженням, у якому здійснено комплексну характеристику теоретико-правових аспектів систематизації українського права. В результаті проведеного дослідження сформульовано низку нових наукових положень і висновків, запропонованих особисто здобувачем. Зокрема:

вперше:

– обґрунтовано, що системний підхід до дослідження правових явищ потребує аналізу характеру взаємозв'язків і взаємодії між складовими елементами системи права, цілісності системи, чинників зовнішнього середовища, що впливають на її формування;

– виокремлено нову підсистему права – соціальне право; зроблено висновок, що соціальне право знаходиться на одному рівні з приватним і публічним правом; розмежування підсистем публічного, приватного, соціального права ґрунтується на підставі матеріального критерію (інтересу) та формального критерію (методу правового регулювання). Доведено, що саме інтерес, у сукупності з методом правового регулювання, дозволяє розмежувати галузі права, найбільш повно відбивши своєрідність їх характеристик;

удосконалено:

– поняття «система права»; запропоновано систему права розуміти як належну до процесів стабілізації, самоорганізації, упорядковану, цілісну, динамічну, керовану, об’єктивно обумовлену суспільними відносинами внутрішню будову національного права;

– класифікацію галузей українського права за методикою та особливостям організації предмета правового регулювання; за способом утворення; за інтересом правового регулювання; за способом функціонування; залежно від економічного орієнтування;

– поняття «систематизація права»; запропоновано під систематизацією права розуміти діяльність із упорядкування й удосконалення галузей права, підгалузей права, інститутів права, правових норм шляхом їх обробки і розміщення за класифікаційними критеріями, що обираються відповідно до тих завдань, які розв’язуються цією діяльністю;

– теоретичні уявлення про концепцію управління системою права; доведено, що система права має ґрунтуватися на ієрархічних принципах управління, тобто поділятися на рівні, кожен із яких має свої показники;

– теоретичні положення про структуру системи права; зроблено висновок, що найвищим рівнем ієрархії у системі українського права є загальновизнані норми міжнародного права; за таких умов національна система права розглядається автором на мікро- та макро рівнях, як автономна система права та елемент системного комплексу;

– наукові уявлення про сучасну модель підсистем матеріального і процесуального права; доведено що система права включає три типи галузей права: до першого з них віднесено суто матеріальні галузі права, до другого – процесуальні галузі права, до третього – як матеріальні, так і процесуальні норми права; при цьому встановлено, що галузі третього типу функціонують самостійно, в автономному

режимі, незважаючи на існуючі передумови складності їх розмежування;

набули подальшого розвитку:

– наукові положення щодо принципів управління системою права; зроблено висновок, що основними принципами управління системою права є: принцип розімкненого (програмного) управління; принцип розімкненого управління з компенсацією обурень; принцип замкненого управління, заснованого на врахуванні негативних зворотних зв'язків; принцип одноразового управління;

– наукові положення щодо співвідношення системи права і системи законодавства; обґрунтовано, що у системі законодавства мають дзеркально відображатися всі зміни, які відбуваються в системі права й найбільш дієвим варіантом є такий стан речей, коли система законодавства буде знаходитися в повній відповідності до системи права;

– наукові уявлення про умови збереження стійкості системи права в процесі сучасної трансформації права; визначено зовнішню та внутрішню мету системи права, засади її формування і функціонування.

Практичне значення одержаних результатів. Основні теоретичні положення дисертації є внеском автора у процес подальшого вдосконалення системи права України.

Основні положення, висновки і рекомендації дослідження можуть бути використані у:

– науково-дослідній роботі як підґрунтя для подальшої розробки теоретико-методологічних положень про вдосконалення системи права України;

– правотворчій діяльності при усуненні прогалин у системі українського права;

– юридичній практиці при розробці нових системних утворень у системі права України;

– освітній діяльності при викладанні курсу теорії держави та права, підготовці підручників та навчальних посібників.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертації обговорювалися на засіданнях кафедри загальноправових дисциплін та міжнародного права Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.

Результати дослідження було апробовано на: Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми цивілістики» (Одеса, 21 листопада 2014 р.); Міжнародній науковій конференції

«Четверті юридичні диспути з актуальних проблем приватного права», присвяченій пам'яті Є.В.Васьковського (Одеса, 16 травня 2014 р.); Міжнародній науковій конференції «Адвокатура: минуле та сучасність» (Одеса, 22 листопада 2014 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Добробут націй в умовах глобальної нестабільності» (Одеса, 22–26 квітня 2014 р.); круглому столі, присвяченому 10-річчю кафедри права ЄС та порівняльного правознавства Національного університету «Одеська юридична академія» «Правові проблеми цивілізаційного вибору України» (Одеса, 28 листопада 2014 р.).

Публікації. Основні положення і висновки дисертації знайшли відображення у 9 публікаціях, 4 із яких опубліковано у наукових фахових виданнях, що входять до затвердженого МОН України переліку, 1 – наукова стаття у іноземному виданні, а також 4 інші публікації.

Структура дисертації зумовлена метою і завданнями дослідження. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, поділених на вісім підрозділів, висновків і списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 199 сторінок, з яких 179 сторінок основного тексту, список використаних джерел складає 241 найменування і розташований на 20 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми, окреслено зв'язок із науковими планами, поставлено мету і визначено завдання дослідження, його об'єкт, предмет, методологію, розкрито наукову новизну і практичне значення одержаних результатів, наведено дані про їх апробацію і структуру роботи.

У першому розділі **«Теоретичні основи систематизації українського права»** розкрито сутність системного підходу до правових явищ, сформульовано поняття систематизації права, визначено вплив даного правового явища на системні властивості права.

У **підрозділі 1.1 «Системний підхід до правових явищ»** наголошується, що право є цілісною, структурованою відповідно до певних закономірностей, системою. Дослідження гносеологічної основи дефініції цього складного соціально-правового явища певною мірою обумовлено його аксіологічними характеристиками.

Акцентується увага на тому, що необхідність проведення системних досліджень права обумовлена потребою цілісного, багатоаспектного вивчення природних і соціальних явищ; необхідністю здобуття теоретичних і практичних знань щодо їх систематизації; відображенням загальної картини суспільних відносин.

Встановлено, що елементи системи права, зв'язки між ними є інституціональними ознаками досліджуваного правового явища. Відстоюється точка зору, що моністичне застосування системного підходу не створює науково-обґрунтованих підстав для розкриття сутності природи системи права, характеристики її внутрішньої будови, структури.

У **підрозділі 1.2 «Поняття систематизації права та її вплив на системні властивості права»** встановлено, що систематизація має на меті стабілізацію правопорядку у суспільстві, а також перетворення нормативно-правового регулювання на інструмент, за допомогою якого досягається як забезпечення ефективного життя суспільства, так і найбільш дієве управління державними органами.

Автор наголошує, що право потребує постійного упорядковування, яке сприяє системності правових ідей, норм права.

Систематизація права обумовлена розрізненістю правових норм, а також неузгодженістю термінології.

Акцентується увага на тому, що процес систематизації являє собою не лише сукупність правил щодо відбору та обробки певного правового матеріалу. Він тісно пов'язаний із такими категоріями загальної теорії держави і права, як система законодавства, система права, правова система.

Систему права автор визначив як цілісну, динамічну, керовану, упорядковану, об'єктивно обумовлену специфікою суспільних відносин внутрішню будову національного права, яка реагує на процеси стабілізації, самоорганізації суспільства.

Звернено увагу на те, що система права, являє собою розподіл єдиних за своєю соціальною сутністю і призначенням у суспільному житті, внутрішньо узгоджених норм, найменування яких залежить від їх сутнісних якостей. Наголошено, що саме сутнісні властивості норм права дозволяють розглянути ту чи іншу їх сукупність як відносно самостійний завершений елемент системи права.

У **другому розділі «Систематизація права й основні тенденції її розвитку в сучасних умовах»** охарактеризовано умови збереження стійкості упорядкованої системи права та напрями її

розвитку, визначено проблеми управління системою права в сучасних умовах, проаналізовано співвідношення систематизації права і систематизації законодавства.

У *підрозділі 2.1 «Умови збереження стійкості системи права в процесі сучасної трансформації права»* автор аналізує таку фундаментальну властивість права, як систематизованість.

Встановлено, що система руйнується тоді, коли порушується упорядкованість. Діяльності системи загрожують зміни в середовищі її функціонування і внутрішні трансформації. Визначено, що зазначені чинники неминуче є стимулом та умовою для розвитку будь-якої системи. У системі мають бути створені спеціальні механізми, що забезпечують її цілісність.

Автор наголошує на тому, що система права має внутрішню мету (забезпечення стійкості системи права) та зовнішню мету, яка визначається характером взаємозв'язку досліджуваного явища з середовищем. Звернена увага на те, що заходи щодо забезпечення стабільності системи мають поєднувати в собі досягнення різнопланових цілей: з одного боку – задовольняти її стійкість, а з іншого, – не ізолювати її від середовища, не заважати розвитку.

Доведено, що однією із умов збереження стійкості системи права є реалізація її функціональних властивостей через інформаційну взаємодію між елементами досліджуваного явища і середовищем, а отже, наявність каналів зв'язку і ефективне здійснення взаємодії за їх допомогою. Цю властивість системи права автором визначено як інформаційну.

До числа умов збереження стійкості системи права, автором віднесено її ієрархізацію. З'ясовано, що для визначення глобальних проблем функціонування системи права потрібен не просто певний обсяг одержуваної інформації, а упорядкована їх система. В ієрархічно організованій структурі на вищому рівні циркулююча інформація завжди має високий ступінь абстракції. У суб'єкта є можливість отримувати інформацію безпосередньо з різних рівнів ієрархії, а потім порівнювати одержані результати.

У дослідженні визначено формування і функціонування системи права. До числа основних чинників формування системи права України автором віднесено наступні: 1) політико-правові засади – це те підґрунтя, фундамент, на якому відбувається формування та розвиток підрозділів публічного і приватного права; 2) економіко-правові засади – юридичний фундамент формування економічного блоку, який має врегульовувати сферу публічних і приватних

суспільних відносин, а саме: цивільне (власність, авторство, спадщина, договірне право та ін.), господарське, трудове та інші підрозділи законодавства; 3) соціально-правові засади, які спрямовані на забезпечення формування всієї системи права відповідно до права Європейського Союзу та світових правових стандартів. Це означає, що правотворча діяльність парламенту має орієнтуватися на прийняття лише таких норм права, які б зміцнювали і розширювали існуючі права та свободи людини і громадянина, гарантії їх реалізації і захисту; 4) конституційно-правові засади – це власне юридичне підґрунтя формування системи національного права, якому притаманні принцип верховенства права і провідна роль норм права у регулюванні суспільних відносин.

У підрозділі 2.2 «Проблеми управління системою права в сучасних умовах» право досліджено як ціннісно-орієнтовану упорядковану систему, наголошено, що управління системою права здійснюється за певними ієрархічними принципами. Принципи управління системою права класифіковано за рівнями, кожен із яких має свою систему вимірників і силових органів. З'ясовано, що силові органи мають вплив на підпорядковану їм частину об'єкта і фрагменти середовища функціонування.

Автор визначає такі основні принципи управління: 1) принцип розімкненого (програмного) управління, який передбачає достовірність знання стану правового поля і самої системи права за період її функціонування; 2) принцип розімкненого управління з компенсацією обурень, який покликаний компенсувати недоліки першого принципу управління системою права; 3) принцип замкненого управління, який базується на врахуванні негативних зворотних зв'язків; 4) принцип одноразового управління, що використовується при необхідності прийняття норм, які мають довгостроковий термін дії без змін (наприклад, прийняття норм конституційної галузі права).

Під час дослідження питань проведення систематизації права було з'ясовано, що однією із основних проблем даного процесу є специфіка отримання інформації про стан середовища. У коректно побудованій системі, котра має тісний зв'язок із середовищем, існують відносно самостійні елементи, елементи, які відокремлені від середовища безпосереднього функціонування. Для їх визначення, в основному, і здійснюється моделювання систем.

З'ясовано, що у середовищі функціонування права є такі структури, які одночасно виступають і суб'єктами їх управління, і

специфічним середовищем управління з боку права. Автором зазначено, що розв'язати такого роду ситуації можливо за допомогою застосування дозвільного принципу (дозволено тільки те, що прямо передбачено нормою права і закріплено у відповідному нормативному акті). При цьому чим вище в ієрархії державний орган, що встановлює нормативно-правовий акт, тим більшу юридичну силу має нормативний акт, який містить відповідну норму права. Акцентовано увагу на тому, що значення для ефективного функціонування системи права має вирішення проблеми побудови її управлінських зв'язків.

Встановлено, що у кожній системі права існує найвищий рівень ієрархії, який не підкорюється безпосередньому управлінню ззовні. Цей рівень визначено як верхню межу системи.

У **підрозділі 2.3 «Систематизація права і систематизація законодавства»** акцентовано увагу на дискусійності питання співвідношення системи права і системи законодавства. Зазначено, що відповідь на це питання слід шукати на глобальному теоретичному рівні – на рівні праворозуміння.

Наголошено, що система права і система законодавства розрізняються за змістом: законодавство не охоплює всього різноманіття нормативності, оскільки крім законодавства, норми права виражаються в правових звичаях, нормативних договорах, правових прецедентах.

На підставі використання галузевого підходу під час аналізу системи законодавства, автор виокремив наступні її елементи: 1) галузі законодавства, 2) інститути законодавства, 3) нормативно-правові акти. Відтак, виокремлення такої галузі права, як конституційне право, свідчить про наявність галузі конституційного законодавства. Якщо за основу взяти не галузевий підхід, а сферу реалізації положень нормативно-правових актів (лише предмет правового регулювання), то систему законодавства, на думку, можна окреслити як безліч комплексних угруповань.

У **третьому розділі «Новаційний підхід щодо класифікації галузей українського права»** порівняно традиційні та новаційні підходи щодо систематизації українського права, з'ясовано особливості поділу права на приватне і публічне, здійснено характеристику сучасної моделі галузей матеріального і процесуального права.

У **підрозділі 3.1 «Специфіка традиційних і новаційних підходів до систематизації українського права»** визначено класифікацію як

логічну категорію, що ґрунтується на понятті систематизації. З метою з'ясування сутності систематизації, встановлено зміст класифікації як первинного поняття.

Класифікація, на думку автора, є специфічною формою систематизації на основі тих чи інших понять. Наголошено на тому, що класифікація є основою проведення будь-яких заходів щодо впорядкування наукових понять, категорій тощо.

З'ясовано, що правильність і повнота класифікації залежить від обґрунтованості її підстав. Підставами класифікації є найбільш істотні ознаки явища, яке класифікують.

Автором визначено наступні підстави класифікації галузей права: 1) методику та особливості організації предмета правового регулювання; 2) спосіб утворення галузі права; 3) інтерес і метод правового регулювання галузі права; 4) спосіб функціонування галузі права; 5) економічне орієнтування галузі права.

У *підрозділі 3.2 «Особливості поділу права на приватне і публічне»* автор наголошує, що сьогодні публічне і приватне право, як і вся система права в цілому, переживають певну кризу, адже еволюційні процеси, що кардинально змінили всі без винятку галузі права, трансформували ставлення до приватного і публічного у праві.

З метою удосконалення систематизації українського права, автором запропоновано на одному рівні з приватним і публічним правом виокремити третю підсистему права – соціальне право.

Розмежування підсистем публічного, приватного, соціального права здійснено на підставі матеріального критерію (інтересу) і формального критерію (методу правового регулювання). Доведено, що інтерес у сукупності з методом правового регулювання дозволяє виокремити основні елементи у структурі права, найбільш повно розкрити специфічні властивості підсистем права.

Запропоновано публічне право визначити як сукупність взаємопов'язаних структурних елементів системи права, що виражають державні інтереси і регулюють відносини держави, її органів із громадянами та громадськими об'єднаннями за допомогою публічно-правового методу.

Приватне право розглядати як сукупність взаємопов'язаних структурних елементів права, що регулюють майнові та немайнові приватні відносини за допомогою приватно-правового методу.

Наголошено, що до соціального права належать галузі, інститути і норми, що поєднують приватні та публічні інтереси і регулюють суспільні відносини приватно-публічним методом.

У *підрозділі 3.3 «Особливості сучасної моделі підсистем матеріального права і процесуального права»* автор розкриває специфіку формування матеріального та процесуального права. З'ясовано, що подібність між матеріальним і процесуальним правом підтверджують відносини координації, що включають субординаційні принципи.

Субординаційні принципи у функціональних зв'язках пояснюють залежність між змістом матеріально-правових інститутів і змістом інститутів відповідної процесуальної галузі. Це свідчить про тісний зв'язок між принципами матеріального та процесуального права. Така позиція автора обґрунтовує факт наявності паралелі між матеріальним і процесуальним правом і спільності принципів. Зв'язки субординації пояснюють пристосованість процесуального права до права матеріального.

Авторський підхід передбачає наявність трьох типів підсистем, які в органічному поєднанні дозволяють представити систему українського права у відносно цілісному завершеному вигляді. До першого з них автор пропонує включити суто матеріальні галузі права, що складаються лише з матеріальних норм і не реалізуються без норм відповідних галузей процесуального права (цивільне право). До другого – суто процесуальні галузі права (цивільно-процесуальне, кримінально-процесуальне тощо). Зазначені типи є парними категоріями, ефективне функціонування яких неможливе один без одного. Третій тип підсистеми права складається з галузей, що містять як матеріальні, так і процесуальні норми права (конституційне право, фінансове право, адміністративне право та ін.). Галузі цієї підсистеми функціонують самостійно, в автономному режимі, і, незважаючи на існуючу специфіку, їх розмежування є доволі проблематичним.

Відмінності між галузями матеріального та процесуального права автор вбачає у предметі правового регулювання та суб'єкті правового регулювання, а також у призначенні права (процесуальне право забезпечує реалізацію матеріального права).

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні здійснено теоретичне узагальнення і запропоновано нове вирішення наукового завдання, що полягає у висвітленні й осмисленні теоретичних аспектів систематизації права України на основі комплексного аналізу

складових елементів системи права та видів систематизації. За результатами наукового дослідження сформульовано наступні висновки:

1. Системний підхід до дослідження правових явищ потребує аналізу характеру взаємозв'язків і взаємодії між складовими елементами системи права, цілісності системи, чинників зовнішнього середовища, що впливають на її формування. Структура – це система, але без унікальних властивостей цілого.

2. Системність права є специфічною закономірною рисою не лише самого права, а й правової нормативності. Вивчення права у нормативному змісті потребує упорядкування його правових приписів. За інших умов буде зруйнований порядок правової нормативності, що призведе до хаосу правових норм, унеможливить їх правильну реалізацію.

3. Систематизація обумовлена розрізненістю правових норм та неузгодженістю термінології. Для того, щоб серед сукупності чинних норм права знайти потрібну, суб'єкти права змушені постійно займатися роботою щодо їх упорядкування. Відтак, сучасний етап розвитку української системи права вимагає її систематизації.

4. Систематизація – це діяльність із упорядкування й удосконалення правових норм, інститутів права, галузей права, частин галузей права шляхом їх обробки і розміщення за класифікаційними критеріями, що обираються відповідно до тих завдань, які вирішує суб'єкт права.

5. Автором визначено наступні умови збереження стійкості системи права: 1) реалізація функціональних властивостей досліджуваних явищ через інформаційну взаємодію між його елементами і середовищем. Тобто, реалізацію інформаційної властивості системи; 2) необхідність в ієрархізації системи права. Для визначення глобальних проблем функціонування системи права необхідні не лише певна кількість одержуваної інформації, а і їх систематизація. В ієрархічно організованій структурі, циркулююча на вищому рівні інформація, завжди має вищий ступінь абстракції. Отже, у суб'єкта є можливість отримати інформацію із різних рівнів ієрархії системи права, а потім зіставити отримані результати.

6. Засадами формування системи права України є: 1) політико-правові засади – це те підґрунтя, фундамент, на якому відбувається формування та розвиток підрозділів публічного і приватного права; 2) економіко-правові засади – юридичний фундамент формування економічного блоку, який має врегульовувати сферу публічних і

приватних суспільних відносин, а саме: цивільне (власність, авторство, спадщина, договірне право та ін.), господарське, трудове та інші підрозділи законодавства; 3) соціально-правові засади, які спрямовані на забезпечення формування всієї системи права відповідно до права Європейського Союзу та світових правових стандартів. Це означає, що правотворча діяльність парламенту має орієнтуватися на прийняття лише таких норм права, які б зміцнювали і розширювали існуючі права та свободи людини і громадянина, гарантії їх реалізації і захисту; 4) конституційно-правові засади – це власне юридичне підґрунтя формування системи національного права, якому притаманні принцип верховенства права і провідна роль норм права у регулюванні суспільних відносин.

7. Чинники, які впливають на систематизацію права України – це ті реальні умови, процеси, що відбуваються в життєдіяльності суспільства і держави, а також закономірності їх розвитку та руху, котрі впливають на законотворчу діяльність органів державної влади та спрямовані на ухвалення нових законів, удосконалення чинного законодавства, приведення його в узгоджену системну цілісність.

У системі чинників, які впливають на систематизацію права, автор виокремлює: 1) за походженням – об'єктивні і суб'єктивні чинники; 2) за сферою дії – внутрішні і зовнішні чинники; 3) за наслідками – позитивні і негативні чинники.

Основними принципами управління системою права в сучасних умовах її розвитку є: 1) принцип розімкненого (програмного) управління; 2) принцип розімкненого управління з компенсацією обурень; 3) принцип замкненого управління; 4) принцип одноразового управління.

8. На підставі існуючих у юридичній науковій літературі підходів до розуміння систематизації права, автор класифікує галузі права: 1) за методикою й особливостям організації предмета правового регулювання на інтегруючі, комплексні, предметні галузі права; 2) за способом утворення на профільюючі (базові, основні), комплексні, спеціальні галузі права; 3) за інтересом і методом правового регулювання на публічне, приватне, соціальне право; 4) за способом функціонування на автономні (матеріально-процесуальні галузі права) і залежні (чисто матеріальні і чисто процесуальні галузі права) типи галузей права; 5) залежно від економічного орієнтування на економічне право; галузі публічного права, які орієнтовані на управління економічними процесами суспільства; галузі права,

зорієнтовані на захист інтересів особистості в економічній сфері в умовах глобалізації.

9. З метою належної систематизації українського права, поряд із приватним і публічним правом виокремлено таку його підсистему як соціальне право. Розмежовувати публічне, приватне, соціальне право запропоновано на підставі матеріального критерію (інтересу) і формального критерію (методу правового регулювання). Доведено, що саме інтерес у сукупності з методом правового регулювання дозволяє розмежувати галузі права, найбільш повно відображаючи своєрідність їх характеристик.

Публічне право – це сукупність взаємопов'язаних структурних елементів системи права, які відбивають державні інтереси і регулюють відносини держави, її органів із громадянами та громадськими об'єднаннями за допомогою публічно-правового методу.

Приватне право є сукупністю взаємопов'язаних структурних елементів права, що регулюють майнові і немайнові приватні стосунки за допомогою приватно-правового методу.

До соціального права належать галузі, інститути і норми, що поєднують приватні та публічні інтереси, врегульовуючи суспільні відносини приватно-публічним методом.

10. Функціональна залежність галузей процесуального права від галузей матеріального права обумовлена єдністю суб'єктів права, особливостями процесуальних режимів, методами правового регулювання тощо. У зв'язку з цим, виокремлено ще один варіант систематизації права, що обґрунтовує існування трьох типів права, які в органічному поєднанні дозволяють розкрити систему українського права у відносно цілісному завершеному вигляді. До першого з них віднесено суто галузі матеріального права, які складаються лише з матеріальних норм і не можуть бути реалізовані без норм відповідних галузей процесуального права (цивільне право). Другий тип складається з процесуальних галузей права (цивільно-процесуального, кримінально-процесуального права). Третій тип складається з галузей, що містять як матеріальні, так і процесуальні норми права (конституційне право, фінансове право, адміністративне право та ін.). Галузі цього типу функціонують самостійно, в автономному режимі, і, незважаючи на існуючі передумови, їх розмежування проблематичне. Головна відмінність третього типу права від перших двох полягає в автономності функціонування галузей матеріально-процесуального права.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Галюк Р. Г. Системний підхід до правових явищ / Р. Г. Галюк // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». – 2014. – Вип. 6-1. – Т. 1. – С. 16–19.
2. Галюк Р. Г. Співвідношення системи права та системи законодавства / Р. Г. Галюк // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. праць. – Одеса, 2014. – Вип. 74. – С. 129–134.
3. Галюк Р. Г. Правотлумачна діяльність судів спеціальної юрисдикції як форма систематизації права України / Р. Г. Галюк // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : «Юриспруденція». – Одеса, 2014. – Вип. 10-2, том 1. – С. 44–48.
4. Галюк Р. Г. Традиційні та інноваційні підходи до систематизації українського права / Р. Г. Галюк // Вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». № 29-2. Том 1. С. 7–11.
5. Roman Galiuk, Polystructurality of Ukrainian Law/ Roman Galiuk// European political and law discourse 2014. Volume.1, Issue. 6. – P. 455–462.
6. Галюк Р. Г. Правотворча техніка та систематизація права / Р. Г. Галюк // Актуальні проблеми цивілістики : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 21 листоп. 2014 р.) – Одеса : Фенікс, 2014. – С. 245–247.
7. Галюк Р. Г. Деякі аспекти універсалізації національного права / Р. Г. Галюк // Правові проблеми цивілізаційного вибору України : матеріали Круглого столу, присвяч. 10-річчю кафедри права ЄС та порівняльного правознавства (м. Одеса, 28 листоп. 2014 р.). – Одеса : Фенікс, 2014 – С. 81–84.
8. Галюк Р. Г. Універсалізація права України / Р. Г. Галюк // Четверті юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвячена пам'яті Є.В. Васьковського : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 16 трав. 2014 р.). – Одеса, 2014. – С. 91–95.
9. Галюк Р. Г. Системність в праві / Р. Г. Галюк // Адвокатура: минуле та сучасність : матеріали III Міжнар. наук. конф. молодих вчених, аспірантів та студентів (м. Одеса, 22 листоп. 2014 р.). – Одеса : Фенікс, 2014. – С. 151–154.

АНОТАЦІЇ

Галюк Р. Г. Систематизація українського права: поняття та види. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. – Харківський національний університет внутрішніх справ. – Харків, 2015.

Дисертацію присвячено комплексному аналізу системних явищ у праві й основних форм систематизації права України. Систематизацію права розглянуто у контексті розвитку державно-правових явищ та у соціокультурному вимірі. Використано системний підхід до аналізу правових явищ. Сформульовано поняття систематизації права та визначено її вплив на системні властивості права. Розглянуто умови збереження стійкості системи права та напрями її розвитку. Окреслено проблеми управління системою права в сучасних умовах. Проведено аналіз співвідношення системи права і системи законодавства. Наголошено на дослідженні специфіки систематизації права України. Запропоновано нові підходи щодо класифікації галузей українського права. Визначено традиційні та новаційні підходи до систематизації українського права. Виокремлено особливості поділу права на приватне, публічне та соціальне, а також окреслено особливості сучасної моделі підсистем матеріального права, процесуального права та матеріально-процесуального права.

Ключові слова: системність права, систематизація права України, система права України, правова система, види систематизації права, галузь права, класифікація українського права, матеріальне право, процесуальне право, соціальне право.

Галюк Р. Г. Систематизация украинского права: понятие и виды. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.01 – теория и история государства и права, история политических и правовых учений. – Харьковский национальный университет внутренних дел. – Харьков, 2015.

Диссертация посвящена комплексному анализу системных явлений в праве и основных форм систематизации права Украины.

Систематизация права рассмотрена в контексте развития государственно-правовых явлений и в социокультурном измерении.

Дано авторское определение понятия систематизации права. Определена роль и значение систематизации права Украины в преодолении коллизий в праве.

Выделены и охарактеризованы основные факторы, влияющие на трансформацию системы права Украины, а также охарактеризованы закономерности развития данных факторов.

Охарактеризован системный подход к правовым явлениям. Определено понятие систематизации права и её влияние на системные свойства права.

Рассмотрены условия сохранения стойкости системы права и направления её развития, а также проблемы управления системой права в современных условиях.

Автором классифицированы и охарактеризованы основы формирования системы права Украины.

Проведен анализ соотношения систематизации права и систематизации законодательства.

Автором осуществлена классификация отраслей украинского права. Исследованы: 1) методика и особенности организации предмета правового регулирования; 2) способ образования области права; 3) интерес и метод правового регулирования отрасли права; 4) способ функционирования отрасли права; 5) формирование отрасли права в зависимости от ее экономического ориентирования.

Рассмотрены традиционные и инновационные подходы к систематизации украинского права и их особенности.

Охарактеризована специфика деления права на частное, публичное и социальное.

Определены особенности современной модели подсистем материального права, процессуального права и социального права.

Ключевые слова: системность права, систематизация права Украины, система права Украины, правовая система, виды систематизации права, отрасль права, классификация украинского права, материальное право, процессуальное право, социальное право.

Galiuk R. G. Systematization of Ukrainian law: Concept and Types. – Manuscript.

Cand. Sc. Law Thesis in 12.00.01 – Theory and History of State and Law; History of Political and Legal Studies. Kharkiv National University of Internal Affairs. – Kharkiv, 2015.

The thesis is dedicated to the complex analysis of system events in law and main forms of systematization of law in Ukraine. The systematization of law is considered in the context of state-legal phenomena development, as well as in social and cultural terms. The systematic approach to legal phenomena is characterized. The thesis defines the concept of systematization of law and its effect on system properties of law. It also reviews the conditions for the preservation of stability of law system, and lines of its development, as well as the present-day problems of the law system management. The analysis of the ratio of the system of law systematization and the legal system systematization is conducted. The thesis emphasizes the study of the specific of the systematization of law in Ukraine. The fields of Ukrainian law are classified. The paper determines traditional and innovative approaches to systematization of Ukrainian law. It singles out the specific features for the division of the law into private, public, and social, and describes the specific features of the modern model of substantive and procedural law subsystems.

Key words: systematic of law, systematization of Ukrainian law, Ukrainian law system, legal system, types of law systematization, field of law, private and public law, classification of Ukrainian law, traditional approaches, innovative approaches, substantive law, procedural law, social law.